

ЕФЕКТ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Проаналізовані існуючі методичні розробки оцінки переваг від реалізації передових науково-технічних розробок в інших менш розвинутих країнах, в т.ч. при утворенні транснаціональних компаній (ТНК). Запропоновані засоби розрахунку величини ефекту, який має місце при цьому. Визначені переваги зростання економічних показників компаній при нарощуванні обсягів виробництва і реалізації при розширенні зарубіжних виробництв. Розглянуті переваги і недоліки діяльності ТНК, намічені шляхи зменшення негативних наслідків останніх.

Ключові слова: науково-технічні розробки, транснаціональні компанії, ефект міжнародних зв'язків, розширення виробництва, переваги і недоліки ТНК, державна підтримка вітчизняних виробників.

INFLUENCE OF INTERNATIONAL ECONOMIC RELATIONS IN THE AGE OF MODERN GLOBALIZATION

Existing guidance papers have been analysed to assess the benefits of advanced scientific-and-technological developments implementation in other less developed countries, including establishment of international corporations (ICs). Methods of calculating the degree of the effect that occurs at the same time are proposed in the article.

The advantages of increasing the economic indicators of companies are increasing the volume of production and sales, which affects not only the increase of commercial efficiency of business entities. There are also benefits for the population and the state. The benefits to the population are to increase wage payments to workers when increasing the level of process equipment use. Advantages for the state are to increase the amount of wage payments leads to an increase in the amount of taxes from individuals paid to the state budget. Increasing the output when improving the use of technological equipment leads to an increase in the amount of profits paid to the state budget from legal entities. There will also be an increase in state revenues as a result of an increase in the consumption of households with an increase in family income.

As for the negative effects, it happened because the leadership of a number of companies concentrated in the hands of one percent of the international oligarchs who viewed TNCs as a means of obtaining extra profits. This has affected, in particular, the deteriorating economic performance of a number of countries, including the United States. According to well-known American expert J. Fox, the release of goods in large quantities is transferred to third-world countries with lower wages.

Among the ways to reduce the negative consequences of the latter are as follows: the priority must be given to national interests, it is necessary to pay attention to the protection of domestic producers, to actively work with international organizations, including the IMF.

Key words: scientific-and-technological developments, international corporations, influence of international relations, expansion of production, advantages and disadvantages of ICs, governmental support of domestic producers.

Постановка проблеми. Розвиток міжнародних економічних зв'язків, в тому числі розширення діяльності ТНК потребують визначення методів оцінки їх діяльності. Однак засоби розрахунку при цьому у теперішній час розроблені недостатньо, що потребує їх подальшого розвитку.

Аналіз існуючих літературних джерел. Питання ефективності зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) розглянуті в цілому ряді робіт [1–3] та ін., в тому числі в роботах автора даної статті [4]. В основному, ефект ЗЕД знаходиться на основі відомих принципів співвідношення результатів і витрат. На цій основі розраховується також гранична величина ціни експортно-імпортного товару. Аналогічно визначається ефект як різниця величин валютних надходжень і валютних витрат з урахуванням митних та інших відрахувань. У той же час, бюджетна ефективність держави полягає в отриманні податків від зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів підприємництва.

Федорець [5, с.13] розглядає відомі показники оцінки ефективності ЗЕД. Однак він пропонує більш аргументований засіб їх оцінки як аналіз динаміки основних результативних показників діяльності ЗЕД. Він розглядає також можливі втрати, які можуть виникнути від проведення ЗЕД. Вони пов'язані з показниками загальноприйнятої фінансової стабільності підприємства і не стосуються витрат, що є предметом даного дослідження. Аналогічно П. М. Вакульчик [6, 75–82] посилається на відомі показники економічної безпеки підприємства.

Здавалосьь подібні питання могли бути б розглянуті у фундаментальному підручнику з міжнародної економіки [7]. Автори зупиняються на актуальних аспектах міжнародних кредитів [7, с. 352–364], валютного механізму формування сучасного світового господарства [7, с. 403–418]. Однак вони наведені у загальній постановці без надання відповідних формул.

Проблеми складностей світового глобального розвитку, діяльності транснаціональних компаній (ТНК) аналізуються в монографії «Глобальна перестройка» [8]. В ній поставлені глобальні питання

ефективного регулювання глобальних ринків, можливих видів ризиків при цьому [8, с. 14]. Зокрема, небезпека того, що ТНК (особливо приватні) можуть заради власної вигоди наносити збитки національній економіці [8, с.59]. Такі вади, на жаль, притаманні і вітчизняній економіці. Підкреслюється як негатив відірваність ТНК від реального сектора фінансових потоків, що викликає необхідність їх адекватного регулювання, особливо в умовах світової економічної кризи [8, с.67]. Однак відповідних розрахунків, як і методів їх проведення, не наводиться.

Наведений аналіз свідчить про необхідність проведення подальших досліджень у даному напрямі, зокрема визначення переваг і недоліків ТНК, покращення фінансово-економічних показників вітчизняних компаній при їх виході на міжнародні ринки.

Мета статті полягає у розробці засобів визначення ефекту участі вітчизняних дослідників-підприємств в ТНК. Методи дослідження. Використані положення теорії ефективності суспільного виробництва, ефективності інвестицій, інновацій, порівняльного аналізу.

Результати досліджень. В цілому величина ефекту від транснаціональних інноваційних розробок визначається на основі широко розповсюджених у світовій практиці показників таких, як чиста поточна вартість, її коефіцієнт, внутрішня норма доходності, строк окупності інновацій. Однак мають місце і певні особливості при виконанні відповідних розрахунків.

Одна з них полягає в тому, що розрахунки за готовий продукт у різних країнах проводяться або в загально прийнятій міжнародній валюті в умовних одиницях (у.о.) – в доларах США, або в національній валюті з перерахуванням її в одну з міжнародних валют, прийнятих у міжнародному обігу. Тому сумарний ефект у валюті E за реалізовану в інших країнах власної продукції являтиме собою подвійну суму з урахуванням кількості використаних валют і валютного курсу у різних країнах. Слід враховувати також додаткові витрати на пристосування даної продукції до місцевих умов. Вони включатимуть як додаткові капітальні витрати, так і поточні – навчання персоналу і т. ін. Вважаємо, що інші капітальні витрати – на придбання товару і т. ін. – увійшли до величини ефекту – E_{ij} . Відповідно

$$E = \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m (E_{ij} - Z_0), \quad (1)$$

де E_{ij} – ефект від продажу товару в i -й країні при розрахунках у валюті даної країни з переводом її в найбільш поширену валюту j – умовних одиниць (у.о.), n – кількість використовуваних валют, одиниць (од), m – курси національних валют по відношенню до міжнародної валюти, од, Z_0 – додаткові витрати, пов'язані з пристосуванням імпортного товару до місцевих умов тис. у.о.

При розрахунку у більш розповсюдженій валюті складова формули (1) спрощується до $\sum_{e=1}^k E_{ie}$,

де E_{ie} – ефект від продажу e -го товару у i -й країні, тис. у. о.; k – асортимент проданих товарів, од.

Інша особливість полягає, що на міжнародному ринку, частіше ніж на внутрішньому, надходять нові, більш конкурентоспроможні товари і ефект від реалізації товарів конкретної фірми, що надійшов на ринок раніше, зменшується за період життєвого циклу товару. До цього призводить також безперервна наукова технічна революція, постійне зменшення попиту на ринку попередніх товарів. Такі особливості покладені у формулу розрахунку відповідного ефекту E

$$E = \sum_{t=th}^{tk} \sum_{n=1}^m (PP_{1tn} - Z_{1tn} - H_{1tn}) A_{tkn} \cdot \gamma_1 + \sum_{t=tk}^{tk} \sum_{n=1}^m (PP'_{1tn} - Z'_{1tn} - H'_{1tn}) A_{tk'n} \cdot \gamma_2, \quad (2)$$

де PP_{1tn} , Z_{1tn} – відповідно прибуток та витрати на виробництво та реалізацію одиниці n -го товару в році t за період $th - tk$, коли дані товари мають найвищу конкурентоздатність, у.о. (умовних одиниць); H_{1tn} – податкові та інші відрахування в році t за період $th - tk$, у.о.; A_{tkn} – обсяг реалізації n -го товару в році t за період $th - tk$, одиниць (од.); γ_1 – імовірність продажу даних товарів за період, що аналізується, в.о. (відносні одиниці); PP'_{1tn} , Z'_{1tn} – відповідно прибуток та витрати на виробництво та реалізацію одиниці n -го товару в році t за період $tk - tk$, де tk – останній рік виробництва даного товару в фірмі, що аналізується, коли на ринку з'явилися конкурентоспроможні товари, у.о.; H'_{1tn} – податкові та інші відрахування за цей період на одиницю n -го товару, у.о.; $A_{tk'n}$ – обсяг виробництва n -го товару за цей період, о.д.; γ_2 – імовірність продажу даних товарів за цей період, в.о.; th – початковий рік виходу товарів на ринок, tk – кінцевий рік реалізації товарів, коли вони найбільш конкурентоспроможні на ринку.

Слід відзначити, що показники маси та норми прибутку відсутні у ряді зарубіжних методик. Перевага надається показникам чистого грошового доходу (ЧГД) та коефіцієнту ЧГД. Однак прибуток

залишається синтетичним показником діяльності суб'єктів підприємництва. Тим більш, в нинішніх умовах господарської діяльності вітчизняних підприємств і організацій не відіграють суттєву роль такі елементи, як дохід від продажу цінних паперів, продажу активів та ін., що входять до складу ЧГД.

Зростання обсягу продажу товарів на зовнішніх ринках сприяє також підвищенню рівня фінансової стійкості підприємств-виробників, покращенню показників використання активів, в тому числі, основних та оборотних коштів. Це, зокрема сприяє зниженню поточних і одночасних витрат, і відповідно, підвищенню прибутку.

Зменшення питомих поточних витрат в результаті підвищення ступеня використання основних фондів впливатиме на зменшення амортизаційних відрахувань та умовно-постійних витрат на одиницю продукції. Зменшення питомих амортизаційних відрахувань ΔA знаходиться за формулою

$$\Delta A = \sum_{i=1}^{m\phi} \frac{A_{\phi i} \Delta T_i}{\Phi_{\phi i}}, \quad (3)$$

де $A_{\phi i}$ – фактичні річні амортизаційні відрахування на реновацію з i -го виду основних фондів, при існуючому їх завантаженні, грн.; ΔT_i – збільшення часу використання i -го обладнання у році при зростанні обсягів виробництва, год/рік; $\Phi_{\phi i}$ – дійсний річний фонд часу i -го обладнання, год/рік; $m\phi$ – кількість видів основних фондів, які амортизуються, од.

Таку різницю можна також розрахувати за формулою

$$\Delta A = \sum_{i=1}^{m\phi} \frac{A_{pi}}{\Phi_{\phi i}} + \frac{A_{pi}}{\Phi_{\phi i} - \Phi_{\phi i}} - \frac{A_{pi}}{\Phi_{\phi i} + \Delta T_i}, \quad (4)$$

де A_{pi} – нормативна річна величина амортизаційних відрахувань по i -му виду обладнання, грн/од; $\Phi_{\phi i}$ – нормативний річний фонд використання i -го обладнання, год/рік; $\Phi_{\phi i}$ – фактичний час використання i -го обладнання у році, год/рік.

Зменшення питомих накладних витрат Δ_{HK} у собівартості продукції. Визначається із виразу

$$\Delta_{HK} = \sum_{i=1}^{m\phi} \sum_{k=1}^n \frac{C_{pi} \cdot \gamma_{HKi} \cdot \Delta T_i}{100 \cdot \Phi_{\phi i}}, \quad (5)$$

де C_{pi} – річна собівартість продукції i -го виду, тис. грн/рік; γ_{HKi} – питома вага накладних витрат (%) у собівартості i -ї продукції, %; n – номенклатура продукції, яка виготовляється, од.

Ця величина може бути також розрахована як

$$\Delta_{HK} = \frac{\sum HK \Delta A'}{100}, \quad (6)$$

де $\sum HK$ – сума накладних витрат у даному році, на річний випуск продукції, тис. грн/рік; $\Delta A'$ – збільшення обсягів виробництва на $\Delta A'$ відсотків.

Зниження одночасних витрат. Зменшення капіталовкладень на створення нових виробничих потужностей в зв'язку із підвищенням використання існуючих виробничих потужностей в результаті збільшення часу роботи наявного обладнання $Зб_K$

$$Зб_K = \sum_{i=1}^{m_{\phi}} \frac{\Delta T_i \cdot \Pi_{\phi i}}{\Phi_{\phi i}} \cdot K_{TM}, \quad (7)$$

$\Pi_{\phi i}$ – ціна одиниці i -го обладнання, грн./од.; K_{TM} – коефіцієнт, що враховує витрати на транспортування та монтаж обладнання в.о.; m_{ϕ} – число видів обладнання, що використовується, од.

Така величина також може бути розрахована як

$$Зб_K = K_{\Pi T} \cdot \frac{N_{\text{річ}}}{\Phi_B} \cdot \frac{\Delta T_i}{\Phi_{\phi i}}, \quad (8)$$

де $K_{\Pi T}$ – питоми капітальні витрати на виробництво одиниці продукції, грн./од. з урахуванням витрат на транспортування та монтаж, грн/од; $N_{\text{річ}}$ – річний обсяг випуску даної продукції, од/рік.

Врахування такої складової витрат може бути до деякої міри умовним. Тим більш в сьогоденні умовах недостатнього використання обладнання в ряді дискретних виробництв (машинобудування, легка промисловість та ін.). Однак в безперервних виробництвах (металургія, електроенергетика, ряд видів хімічних виробництв та ін.) подібне врахування необхідне. В протилежному випадку це може призвести до

збитків. Тим більш, в розрахунках економічного ефекту при порівнянні варіантів воно необхідне для вирівнювання варіантів за продуктивністю (додержання правила «тотожності»).

Зростання обсягів випуску продукції впливає не тільки на підвищення комерційної ефективності суб'єктів підприємства. Матимуть місце також переваги для населення та держави.

Переваги для населення полягають у збільшенні виплат заробітної плати трудівникам при підвищенні рівня використання технологічного обладнання $\Delta_{ЗП}$. Знаходяться з урахуванням вимог кодексу закону про працю

$$\Delta_{ЗП} = 0,5 \sum_{j=1}^P N_{pj} \Delta T_i C_{\text{год } j} (1 + K_H), \quad (9)$$

де N_{pj} – кількість основних робочих i -го виду, у яких підвищується використання робочого часу, чол.; ΔT_i – середній час збільшення використання робочого часу робочих j -го виду при роботі на відповідному обладнанні одним робітником, год/рік; P – кількість видів основних робочих, од.; $C_{\text{год } j}$ – погодинна оплата праці i -х робочих, грн/год; K_H – коефіцієнт нарахувань на заробітну плату, в.о.

Переваги для держави. Збільшення величини виплат заробітної плати призводить до зростання величини податків $Зб_{ПФ}$ з фізичних осіб, що виплачуються у бюджет держави.

$$Зб_{ПФ} = \Delta_{ЗП} \cdot \%Пд_{ф}, \quad (10)$$

де $\%Пд_{ф}$ – середній відсоток податків з фізичних осіб.

Збільшення випуску продукції при покращанні використання технологічного обладнання призводить до росту величини прибутків $\Delta_{ПР}$, що виплачуються у бюджет держави з юридичних осіб $Зб_{ПЮР}$.

$$Зб_{ПЮР} = \Delta_{ПР} \cdot \%Пд_{ЮР}, \quad (11)$$

де $\%Пд_{ЮР}$ – середній відсоток податків з юридичних осіб.

Матиме місце також збільшення доходів держави в результаті зростання величини споживання домашніх господарств $Зб_{ДХ}$ при збільшенні доходів родини. Відповідно до статистичної обробки даних за 10 років співвідношення росту (і відповідно підвищення) споживання домашніх господарств при зростанні (змінненні) доходу трудящих становить $Зб_{ДТ} 0,68$. Тоді

$$Зб_{ДТ} = Зб_{ПР} \cdot \%П_{Р,П}, \quad (12)$$

де $\%П_{Р,П}$ – відсоток відрахувань державі від продажу товарів та послуг $П_{Р,П}$. В середньому його можна прийняти в Україні рівнем 0,3.

Однак розвиток ТНК привів і до негативних наслідків. Це сталося тому, що керівництво цілого ряду компаній зосередилось в руках одного відсотка міжнародних олігархів, які розглядають ТНК як засіб одержання надприбутків. Це позначилось, зокрема на погіршенні економічних показників цілого ряду країн, в тому числі США. Як свідчить відомий американський фахівець Дж. Фокс [9, с. 18–26], випуск товарів у великих кількостях переноситься до країн третього світу з меншою заробітною платою. В результаті в США та інших країнах:

1. Зменшилась кількість власних робочих місць.
2. Зменшилась заробітна плата власним висококваліфікованим працівникам.
3. Зменшився прошарок висококваліфікованого персоналу і т. ін.

Тому необхідно віддати пріоритет національним інтересам. На це націлюють і вітчизняні фахівці: В. М. Геєць [10, с. 35], А. А. Гриценко [11, с. 47] та ін. Однак нам треба враховувати сучасний стан української економіки і гіпотетичні можливості її стрімкого зростання без закордонних впливів. США залишається високо конкурентною та найбільш науково-інноваційною державою. Про це свідчить той факт, що в 2013 р. із загальносвітових витрат на дослідження і розробки у 1671 млрд дол. внесок США становить 457 млрд дол., або 27 відсотків [12]. У той же час у бюджеті України на 2017 рік передбачено на науку з державного бюджету всього 0,21% від ВВП. За таких умов частка нематеріальних активів у собівартості української продукції у 20 разів нижче, ніж в економічно розвинутих країнах [13]. Тому є необхідність у створенні спільних підприємств із залученням передових інноваційних технологій. Для цього слід заохотити іноземних інвесторів вкладати гроші в Україну шляхом надання їм відповідних пільг.

У той же час, необхідно звернути увагу і на захист вітчизняного виробника. Наприклад, з України вивозиться сира деревина, алюмінієва сировина, а з за кордону надходять дорогі готові товари, вироблені з української сировини. Це зменшує обсяги виробництва вітчизняних суб'єктів підприємства скорочує відповідні робочі місця. Щоб запобігти цьому потрібна відповідна державна політика. При нестачі вітчизняних товарів аналогічних зарубіжним, слід видавати держзамовлення на їх виробництво такої продукції на українських підприємствах. І тільки після цього дозволяти відправляти подібну продукцію на експорт. Вводити штрафи для порушників, позбавляти їх права на кілька років отримувати державну підтримку, провадити раціональну товарно-регулятивну політику.

Слід також активно працювати з міжнародними організаціями, в тому числі з МВФ. Його представники зобов'язують Україну поставляти за кордон певну кількість сирової деревини, виходячи з

міжнародних норм. Однак слід пояснити, що при нинішній економічній ситуації в Україні це призведе до подальших її негараздів, в чому не зацікавлені ні Європейський союз, ні МВФ.

Висновки. Запропоновані засоби визначення ефекту від участі українських підприємств у транснаціональних компаніях (ТНК). Рекомендовані методичні засади визначення переваг при зростанні ступеня використання активів при цьому.

Розглянуті загрози, які мають місце діяльності ТНК. Нагадані рекомендації з їх усунення або зменшення. Подальший розвиток полягатиме в розробці відповідних чисельних залежностей.

Література

1. Федоренко Н.І. Аналіз ефективності експортних та імпорتنих операцій / Н. І. Федоренко // Глобальні та національні проблеми економіки : зб. наукових праць. – Миколаїв : Нац. Університет ім. В.О. Сухомлинського. – 2016. – Вип. 10. – С. 120–123.
2. Вічевич А.М. Аналіз зовнішньоекономічної діяльності / А.М. Вічевич, О.В. Максимчук. – Львів : Афіні, 2004. – 140 с.
3. Семенов І.А. Економічна ефективність зовнішньоекономічної діяльності акціонерних товариств / І.А. Семенов, А.Г. Семенов // Економічний вісник Донбасу. – Донецьк, 2009. – № 4. – С. 54–59.
4. Яковлев А.І. визначення ефекту від проведення експортно-імпорتنих операцій в системі «підприємство – посередник – держава» / А.І. Яковлев // Формування ринкової економіки. – К. : КНЕУ ім. Вадима Гетьмана, 2006. – Вип.16. – С. 32–40.
5. Федорець А.М. Методичний підхід до оцінки ефективності зовнішньоекономічної діяльності / А.М. Федорець // АПК Регіону Агросвіт Дніпропетровськ / Державний аграрно-економічний університет. – Дніпропетровськ : ТОВ ДКС Центр, 2011. – № 21. – С. 13–18.
6. Вакульчик О.М. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств / О.М. Вакульчик, Д.П. Дубицький // Вісник академії Митної служби України. Сер: Економіка. – К., 2013. – № 2. – С. 75–82.
7. Міжнародна економіка : підручник / Д.Г. Лук'яненко, Л.М. Поручник, Я.М. Столярчук. – К. : КНЕУ, 2014. – 762 с.
8. Глобальная перестройка / отв. ред. Акад. Дынкин А.А., акад. Иванова Н.И. / ИМЭМО РАН. – М. : Весь Мир, 2013. – 528 с.
9. Фокс Дж. Торговельна політика США – час починати спочатку / Дж. Фокс // Економіка України. – К. : Мінекономрозвитку, Мінфін, НАНУ, 2017. – № 5/6. – С. 16–30.
10. Геєць В.М. Чому знову настав час починати спочатку / В.М. Геєць // Економіка України. – К. : Мінекономрозвитку, Мінфін, НАНУ, 2017. – № 5/6. – С. 31–38.
11. Гриценко А.А. Логіко-історичні засади кардинальних економічних змін і переходу до реконструктивного розвитку / А.А. Гриценко // Економіка України. – К. : Мінекономрозвитку, Мінфін, НАНУ. – 2017. – № 5/6. – С. 39–56.
12. National Science Board. 2016. Science Engineering indicator. – Arlington, National Science Foundation (NSB-2016-1). – Tabl 4.4.
13. Репіна І.М. Інтелектуалізація суспільства як стратегічна передумова інноваційного розвитку України / І.М. Репіна // Зб. наукових праць VI Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: виклики постіндустріальної економіки» Львів, 18-19 травня 2017. – Львів : Львівська політехніка, 2017. – С. 828-829.

References

1. Fedorenko N.I. Analiz efektnosti eksportnykh ta importnykh operatsii / N. I. Fedorenko // Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky : zb. naukovykh prats. – Mykolaiv : Nats. Universytet im. V.O. Sukhomlynsko. – 2016. – Vyp. 10. – S. 120–123.
2. Vichevych A.M. Analiz zovnishnoekonomichnoi diialnosti / A.M. Vichevych, O.V. Maksymchuk. – Lviv : Afiny, 2004. – 140 s.
3. Semenov I.A. Ekonomichna efektyvnist zovnishnoekonomichnoi diialnosti aktsionermykh tovarystv / I.A. Semenov, A.H. Semenov // Ekonomichnyi visnyk Donbasa. – Donetsk, 2009. – # 4. – S. 54–59.
4. Yakovliev A.I. Vyznachennia efektu vid provedennia eksportno-importnykh operatsii v systemi «pidpryyemstvo – poserednyk – derzhava» / A.I. Yakovliev // Formuvannia rynkovoї ekonomiky. – K. : KNEU im. Vadyma Hetmana, 2006. – Vyp.16. – S. 32–40.
5. Fedorets A.M. Metodychnyi pidkhid do otsinky efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti / A.M. Fedorets // APK Rehionu Ahrosvit Dnipropetrovsk / Derzhavnyi ahrarno-ekonomichnyi universytet. – Dnipropetrovsk : TOV DKS Tsentr, 2011. – # 21. – S. 13–18.
6. Vakulchik O.M. Analiz efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpryyemstv / O.M. Vakulchik, D.P. Dubytskyi // Visnyk akademii Mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser: Ekonomika. – K., 2013. – # 2. – S. 75–82.
7. Mizhnarodna ekonomika : pidruchnyk / D.H. Lukianenko, L.M. Poruchnyk, Ya.M. Stoliarchuk. – K. : KNEU, 2014. – 762 s.
8. Hlobalnaia perestroika / отв. ред. Акад. Дынкин А.А., акад. Иванова Н.И. / YMEMO RAN. – М. : Ves Myr, 2013. – 528 s.

9. Foks Dzh. Torhovelna polityka SShA – chas pochynaty spochatku / Dzh. Foks // *Ekonomika Ukrainy*. – K. : Minekonomrozvytku, Minfin, NANU, 2017. – # 5/6. – S. 16–30.
10. Heiets V.M. Chomu znovu nastav chas pochynaty spochatku / V.M. Heiets // *Ekonomika Ukrainy*. – K. : Minekonomrozvytku, Minfin, NANU, 2017. – # 5/6. – S. 31–38.
11. Hrytsenko A.A. Lohiko-istorychni zasady kardynalnykh ekonomichnykh zmin i perekhodu do rekonstruktyvnoho rozvytku / A.A. Hrytsenko // *Ekonomika Ukrainy*. – K. : Minekonomrozvytku, Minfin, NANU. – 2017. – # 5/6. – S. 39–56.
12. National Science Board. 2016. Science Engineering indicator. – Arlington, National Science Foundation (NSB-2016-1). – Tabl 4.4.
13. Riepina I.M. Intelktualizatsiia suspilstva yak stratehichna peredumova innovatsiinoho rozvytku Ukrainy / I.M. Riepina // *Zb. naukovykh prats VI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Problemy formuvannia ta rozvytku innovatsiinoi infrastruktury: vyklyky postindustrialnoi ekonomiky» Lviv, 18-19 travnia 2017.* – Lviv : Lvivska politehnika, 2017. – S. 828-829.

Прийнято: 22.11.2017
Рецензент: д. е. н., Перерва Д. Г.